

3. Types of legislation URL: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/law/types-legislation_en (дата звернення 10.06.2023)
4. Офіційний сайт Суду ЄС URL: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/en/ (дата звернення 10.06.2023)
5. Смирнова К.В. Правове регулювання конкуренції в Європейському Союзі: теорія і практика : моногр. – 2-ге вид., доп. – Одеса : Фенікс, 2017. – 490 с.

Литвиненко Дмитро Русланович
курсант 203 навчальної групи
Навчально-наукового інституту №1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Осауленко Андрій Олександрович
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного
права та прав людини Національної академії
внутрішніх справ

ПРАВО НА ЖИТТЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Після початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року кожен українець відчув страшні наслідки воєнних дій країни агресора щодо України та її населення. На жаль, право на життя виявилось найбільш незахищеним серед інших порушень прав людини.

З історії ми можемо пригадати наслідки Другої світової війни для всього світу та безпосередньо для України. Внаслідок українці та територія нашої держави зазнала надзвичайних втрат. Коли весь світ пережив лихоліття Другої світової війни, у 1945 році пролунало гасло: «Ніколи знову». У XXI столітті весь світ промовляє: «Україна», «Ірпінь», «Буча», «Маріуполь». Усім відомі наслідки техногенної катастрофи внаслідок підриву Каховської ГЕС, глобальною проблемою сьогодення є шантаж країни агресора про підрив Запорізької АЕС. Щодо міжнародних організацій, які створені для забезпечення, утвердження та захисту прав людини то вони виявилися безсилими проти цієї агресії.

Сьогодні актуальність і важливість права на життя людини, його реалізація і захист є очевидними, адже без такого фундаментального права всі інші права перестають мати будь-яке значення. **Життя це – передумова реалізації всіх прав і свобод людини.** Дане право знаходить своє закріплення у всіх договорах з прав людини, є частиною загального міжнародного права. Незважаючи на це, право на життя має відносний характер і за певних юридичних і фактичних умов, може бути правомірно обмеженим. На практиці, головною загрозою і перешкодою для реалізації цього права стають збройні конфлікти й ситуації насильства всередині держави [1].

В статті 3 Загальної декларації прав людини [2] закріплене право на життя: «кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність». У Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 року [3] закріплено ширше розуміння права на життя, де у статті 6 зазначається, що: право на життя є невід'ємним правом кожної людини. Це право охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Якщо говорити про межі національного законодавства то право на життя закріплене у статті 27 Конституції України [4], де зазначено, що кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Говорячи про міжнародні нормативні акти, які захищають право людини на життя, варто зазначити, що міжнародне право не містить обов'язкової норми щодо паралельного застосування під час збройних конфліктів норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини. Однак, як було вже неодноразово вказано в рішеннях Міжнародного Суду ООН, Генеральної Асамблеї, Комісії з прав людини ООН, міжнародна практика все ж визнає обов'язковість їх одночасного застосування, причому МГП виступає як *lex specialis* по відношенню до МППЛ. Саме тому відносини щодо захисту права на життя, які виникають під час збройних конфліктів в зоні ведення бойових дій, регулюються в першу чергу нормами МГП,

поширюючи його охорону тільки на підзахисних осіб: поранених, хворих, військовополонених, цивільне населення та осіб, які не беруть або припинили брати безпосередню участь у бойових діях. Зокрема, найбільш важливими нормативними актами цієї галузі є: Женевські конвенції 1949 р. та Додаткові протоколи до них, а також Гаазькі конвенції 1907 р. [1].

Якщо говорити про право на життя в умовах війни, то воно майже беззахисне. На жаль, рішення міжнародних і національних судів щодо дотримання права на життя під час збройних конфліктів не завжди вносять ясність та потребують удосконалення.

Відповідно до статті 2 **Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод** [5], де закріплено що **право кожного на життя охороняється законом. Що нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.**

Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили:

- для захисту будь-якої особи від незаконного насильства;
- для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою;
- при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання.

Стаття 2 містить два матеріальні зобов'язання: загальне зобов'язання захистити право на життя за допомогою закону і заборону умисного заподіяння смерті, обмежене вичерпним переліком винятків. З огляду на основоположний характер, ця стаття містить також процесуальне зобов'язання здійснити ефективне розслідування заяв про порушення її матеріального аспекту [1].

Умови відступу від зобов'язань за цією Конвенцією під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, закріплено статтею 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що передбачає можливість будь-якої Високої Договірної Сторони вживати

заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом. Проте, це положення не може бути підставою для відступу від статті 2 .

Специфіка зобов'язань держави стосовно захисту права на життя в умовах воєнного конфлікту включає:

- питання юрисдикції в умовах окупації території;
- перелік зобов'язань держави під час збройного конфлікту;
- межі необхідності застосування сили при правомірних воєнних діях, в умовах необхідності протидії терористичним актам, здійсненні спеціальних операцій;
- особливості розслідування фактів позбавлення життя [1].

Важливо зазначити, що ЄСПЛ у власній практиці жодного разу не застосовував підставу відступу від права на життя «через правомірні воєнні дії». Тому, щоб визначити, чи було порушено право на життя у випадку виключно необхідного застосування сили, потрібно звернути увагу на такі важливі елементи, а саме: пропорційність застосування сили у конкретній ситуації та мети, якої саме прагнула досягти держава, чи можливо було застосувати безпечніші способи для досягнення цієї мети та чи використала держава всі способи для того, щоб максимально зменшити ризики під час використання сили. Держава повинна дотримуватися зобов'язання щодо захисту права на життя у тому числі під час збройних конфліктів, незважаючи на те, що міжнародні договори дозволяють державам робити відступ від дотримання окремих норм під час надзвичайних подій, але відступати від права на життя не допускається.

Потрібно наголосити, що права людини і Європейська конвенція з прав людини під час війни не втрачають своєї сили, тому права людини зберігають своє значення. Держави зобов'язані не порушувати права людини під час війни і збройного конфлікту. Кожна людина має можливість наполягати на тому, щоб її права дотримувалися і має можливість звертатися до Європейського

суду з прав людини із заявою про можливе порушення державою її зобов'язань у контексті війни.

Роль Європейського суду з прав людини в цьому теж безумовно є, тому що він відкритий для заяв від людей, які постраждали під час збройного конфлікту і права яких неможливо відновити чи їм здається, що вони не можуть їх відновити за допомогою національних засобів правового захисту. Однак зрозуміло, що суд, який розглядає за своєю природою індивідуальні випадки та індивідуальні справи, має певні обмеження – йдеться про спроможність розглянути дуже велику кількість справ. Правильним підходом буде створення механізмів правового захисту на рівні держави. Але там, де держава не може впоратися чи порушує свої зобов'язання за Європейською Конвенцією з прав людини, включається ЄСПЛ [1].

Європейський суд з прав людини дуже серйозно змінюється після вторгнення РФ в Україну, як і власне змінюється Рада Європи, інші міжнародні організації та загалом вся Європа. Європейський суд з прав людини перебуває зараз у процесі втрати держави щодо якої надходить найбільша кількість заяв про порушення нею Європейської Конвенції з прав людини – країни агресора. Суду доведеться вирішити, як саме діяти стосовно тих приблизно 18 тисяч заяв, які наразі є нерозглянутими проти РФ, буде обрана відповідна стратегія. Тобто є всі підстави сподіватися, що ЄСПЛ буде скорочувати відставання і швидше ухвалювати ключові рішення [1].

Як висновок, хотів би пригадати одну виставку, яка проходила у 1963 році в зоопарку Бронкса і називалась вона «Найнебезпечніша тварина у світі». Суть виставки: на стіну просто повісили дзеркало і написали «Ви дивитесь на найнебезпечнішу тварину у світі. Вона одна з усіх тварин, які коли-небудь жили, може знищити цілі види тварин. Тепер вона здатна знищити все життя на землі». На мою думку, цей приклад з історії повністю характеризує звірині дії країни агресора щодо українців, які вони вчиняють на території України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бунчук О. Право на життя в умовах війни від 04.05.2022 р. URL: <https://law.chnu.edu.ua/pravo-na-zhyttia-v-umovakh-viiny/>
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
4. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

Литвинюк Ілона Сергіївна
курсантка 203 навчальної групи
Навчально-наукового інституту №1
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Осауленко Андрій Олександрович
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного
права та прав людини Національної
академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

Діюче законодавство України передбачає загальні права дітей (на життя, охорону здоров'я, на громадянство) та особливі права дітей (які перебувають у складних життєвих обставинах, які позбавлені батьківського піклування, які постраждали від воєнних дій та збройних конфліктів, а також права та пільгові умови праці неповнолітніх).